

На зміну родовій організації людей приходить сусідська община (об'єднання громад різних родів) *та плем'я*. З'являються поселення, оточені захисними спорудами. На чолі племен стоїть чоловік. *Панує патріархат*.

Середня тривалість життя стала складати для жінок - 32,5 року, для чоловіків - 35,6.

На півночі й північному сході України в неоліті жили племена, які в основному займалися полюванням та рибальством, а на південному заході населення надавало перевагу землеробству й скотарству (виросили: часник, цибулю, ячмінь, пшеницю; використовували приручених коней).

На території України археологами виявлено понад 10 неолітичних культур. Природно, вони відрізнялися одна від одної походженням, побутом, звичками, віруваннями.

Мідно-кам'яний вік (енеоліт)

Від середини IV до III тис. до н.е. на території України триває Доба мідно-кам'яного віку (енеоліту). Прикладом культури цього віку на території України є *Трипільська культура (IV- III тис. до н.е.)*.

У 1893 р. археолог Вікентій Хвойко відкрив поселення давніх землеробів біля села Трипільля на Київщині. Трипільська культура існувала на величезній території: від сучасної Румунії до річки Псьол на Сумщині.

Вона існувала в період, коли в Єгипті будувалися славнозвісні піраміди. Сформувалася трипільська культура, найімовірніше, шляхом злиття культур тих племен, що прибули зі східного Середземномор'я та Балкан, з місцевими культурами.

Трипільці селились в басейнах рік й полишили цікаві пам'ятники - невеликі поселення, а також поселення - гіганти (інколи вони мали значну площу - до 400 гектарів). Подібні поселення, своєрідні "протоміста", - Майданецьке, Тальники, Доброводи, Костенівка, Великий Кут. У "містах" жило 10-20 тис. населення. Але процесу урбанізації не сталося через періодичні переселення (кожні 50-100 років у зв'язку з виснаженням ґрунту).

Трипільське населення жило в постійних оселях, які являли собою чотирикутні будинки: у землю були вбиті дубові стовпи, а між ними були поставлені стіни з плетеного хмизу, обмазані глиною, на стовпи опирався чотирихвильний, вкритий соломною або очеретом дах з отвором для диму. У хаті будували велику піч, а біля неї лежанки з випаленої глини. Стіни й піч іноді розмальовували. *Житла вони будували як одно - так і двоповерхові, навіть триповерхові*. Таке чітке уявлення про житло трипільців нам дають розкопки трипільських селищ, а також знайдені глиняні модельки так званих "хаток".

Основним заняттям населення трипільської культури було землеробство. Трипільці сіяли жито, пшеницю, просо, ячмінь. Вирощували: абрикоси, сливу, аличу. *Займалися й скотарством, мали розвинені ремесла, особливо гончарне* (мотика, дерев'яне рало, парна упряжка худоби).

Особливо цікавим явищем трипільської культури є мальована кераміка - глиняний посуд, який випалювався в спеціальних печах: горщики, миски, великі посудини для зберігання збіжжя розмальовувалися чорною, білою, темно-червоною фарбами. *Гончарні вироби мали орнаменти, що склалися з символічних малюнків у вигляді спіралей, трикутників, кіл, фігурок людей та тварин.* Вчені гадають, що ці малюнки є піктографією (початком писемності у малюнках).

Цікавими знахідками керамічних виробів трипільців є статуетки з глини: фігурки різних тварин та фігурки жінки. Фігурки жінок, вважають вчені, є зображенням богині плодючості - Великої Матері, що було цілком природним в епоху матриархату. *У центрі населених пунктів споруджували родоплемінні культові храми, де відбувалися жертвопринесення, в тому числі й людські.*

Трипільці мали широкі зв'язки з Малою Азією, Фессалонією, Трансільванією, Середньою Віслою, Кавказом. *Антропологічно вони були схожі на вірменодів, мали невисокий зріст, характерну вузьколицість і прямими предками українців не вважаються.*

Сьогодні вчені сперечаються, чому занепала ця культура. Причини цього, певно, криються у надмірному виснаженні землі: щоб прогудувати велику кількість людей, треба було розорювати все нові площі. Але ж земля не безмежна: за лісостеповою смугою землі були менш родючими. Окрім того, якщо землю не вдобрювати, вона виснажується, дає малі врожаї. Мабуть, трипільці ще не навчилися використовувати добрива, вивозити на свої поля перегній або попіл. Скрутні умови й викликали поступовий занепад цієї культури.

Бронзовий вік

III - I тис. до н. е. Бронзовий вік. Головною особливістю епохи бронзи було відділення скотарських племен від землеробських, широке розповсюдження при цьому процесу оранки землі.

Слід зазначити, що господарство тоді мало комплексний характер, тобто поєднувало землеробство та скотарство, зберігалися регіональні відмінності, спричинені природними умовами, а можливо, й традиціями. Це відбилося у співвідношенні питомої ваги землеробства й скотарства у лісостеповій та степовій смугах. У лісостеповій ці галузі були більш - менш урівноваженими, у степовій - провідна роль належала скотарству.

Поява знарядь праці зі сплаву міді та цинку - бронзи - була головним досягненням цієї епохи, що призвело до зміни суспільних відносин. Застосування більш міцного металу дало змогу значно вдосконалити транспортні засоби і знаряддя виробництва.

Швидко розвиваються різні ремесла: гончарне, каменярське, бронзолавне. Відбувається другий суспільний поділ праці, пов'язаний із відокремленням торгівлі. Суспільство поступово переходить від первісного ладу до епохи соціального розшарування. Це не могло не зумовити зіткнення як між племенами, так і всередині них.